ΤΟ ΦΑΝΤΑΣΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Τάσος Κωστόπουλος

Ο Μίκης ως αρουραίος, έτοιμος να εγκαταλείψει το ξεγραμμένο σκάφος της Ν.Δ. Σκίτσο του Στάθη Σταυρόπουλου στα «Νέα» της 13/10/1992

Ο Μίκης Θεοδωράκης υπήρξε αναμφίβολα ο σημαντικότερος μουσικός της νεότερης Ελλάδας. Είχε επίσης την τύχη να ζήσει και να δημιουργήσει σε καιρούς που συνέδεσαν την τέχνη του άρρηκτα με τους αγώνες, τους καημούς και τις προσδοκίες μιας μεγάλης (και κυρίως της πιο δυναμικής κι ελπιδοφόρας) μερίδας του ελληνικού λαού. Το διαπιστώνουμε για πολλοστή φορά τούτες τις μέρες του πάνδημου αποχαιρετισμού, με την ανάκρουση των δημοφιλέστερων έργων του να λειτουργεί σαν συλλογικό μνημόσυνο, όχι μόνο της μεταπολιτευτικής μας νιότης αλλά και μιας ολόκληρης εποχής που πέρασε ανεπιστρεπτί – όταν τα πάντα έμοιαζαν πιθανά και η συνολική κίνηση της Ιστορίας μονοσήμαντα θετική.

> «Δεν είναι δυνατόν να είμαι βασιλικότερος του βασιλέως» | Μίκης Θεοδωράκης, ανακοίνωση της αποχώρησής του από την Κ.Ο. της Ν.Δ. (12/10/1992)

Ο Μίκης Θεοδωράκης δεν υπήρξε όμως μονάχα ένας προικισμένος καλλιτέχνης. Ούτε μόνο ο αγωνιστής της Αριστεράς, του 1-1-4 και της αντιφασιστικής Αντίστασης που παρελαύνει ασταμάτητα τις τελευταίες μέρες στις τηλεοπτικές μας οθόνες. Ο ίδιος, βέβαια, με την πολιτική οξυδέρκεια που πάντοτε τον διέκρινε, κατάλαβε πολύ καλά πως εκείνες οι αρχαίες δάφνες, οι ίδιες που νηματοδότησαν κι εξακολουθούν να νηματοδοτούν τη μουσική του, αποτελούν τη μοναδική εγγύηση για μια καθολικά αποδεκτή υστεροφημία· εξ ού και ανέθεσε στο «εξωθεσμικό» ΚΚΕ, κατεξοχήν επικοινωνιακό θεματοφύλακα μιας αντίστοιχης παρακαταθήκης, την επίβλεψη της διασφάλισής της. Απέχουμε ωστόσο 47 ολόκληρα χρόνια από τη Μεταπολίτευση του 1974, από το τέλος δηλαδή της παρανομίας και της μετεμφυλιακής αστυνομοκρατίας -και τον μισό αυτό αιώνα ελεύθερης και ισότιμης συμμετοχής στα πολιτικά πράγματα του τόπου, που αντιστοιχεί επίσης στη μισή δική του ζωή, ο Μίκης δεν τον πέρασε ως απλός βετεράνος των αγώνων του ένδοξου παρελθόντος. Εδρασε, απεναντίας, ως πολιτικό πρόσωπο πρώτης γραμμής: βουλευτής, υπουργός και διαμορφωτής της κοινής γνώμης, με εμβληματικές δημόσιες παρεμβάσεις προς ποικίλες κατευθύνσεις.

Αυτήν ακριβώς τη δημόσια δράση του, σε καιρούς δημοκρατικούς κι όχι ιδιαίτερα ηρωικούς, που τις δεκαετίες του 1980 και του 1990 του χάρισε το άτυπο προσωνύμιο «Μίκη Μάους», θα θυμίσουμε σήμερα εδώ, με πηγή σχεδόν αποκλειστικά δικά του κείμενα. Αν μη τι άλλο, ως στοιχειώδες αντίδοτο στη διάχυτη (κι ενίοτε προκλητική) εθνοενωτική λήθη των ημερών.

«Καραμανλής ή τανκς»

Πρώτος βασικός σταθμός της μεταπολιτευτικής διαδρομής του Θεοδωράκη υπήρξε, ως γνωστόν, το σύνθημά του «Καραμανλής ή τανκς» λίγο πριν από τις εκλογές του 1974, ενώ ο ίδιος ήταν υποψήφιος βουλευτής της Ενωμένης Αριστεράς. Ολίσθημα που, μαζί με τον υπόγειο ανταγωνισμό των δύο ΚΚΕ, απέτρεψε τότε την εκλογή του στην πρώτη μεταδικτατορική Βουλή. Τις τελευταίες μέρες, αλλεπάλληλα δημοσιεύματα προσπαθούν να μας πείσουν ότι κάτι τέτοιο ουδέποτε ειπώθηκε από τον Μίκη, επικαλούμενα κάποιες πολύ μεταγενέστερες δικές του εξηγήσεις.

Οταν ο Καραμανλής του απαγόρευσε τηλεφωνικά στις 3/10/1974 να δώσει συναυλίες εκτός Αθήνας για λόγους «δημόσιας τάξης», διαβάζουμε, αυτός δήλωσε απλώς στους δημοσιογράφους πως η κυβέρνηση «αρχίζει πολύ άσχημα τη διακυβέρνηση της χώρας και μπορεί αυτή τη στιγμή να είμαστε σε πολύ άσχημη κατάσταση και να έχουμε από τη μία τον Καραμανλή και από την άλλη τα τανκς, αλλά όμως δεν δικαιούται να αρχίζει με απαγορεύσεις!».

Και ο μεν Μίκης έκανε επ’ αυτού ό,τι όλα τα δημόσια πρόσωπα που γράφουν ή υπαγορεύουν απομνημονεύματα: φρόντισε για την υστεροφημία του, παραποιώντας εν ανάγκη την αλήθεια. Το πρόβλημα είναι όσοι πήραν τοις μετρητοίς τον ισχυρισμό του, δίχως να μπουν στον κόπο μιας στοιχειώδους διασταύρωσης· πανεύκολης, άλλωστε, καθώς αφορά λόγια που ειπώθηκαν δημόσια, σε συνέντευξη Τύπου. Ξεφυλλίζοντας τις εφημερίδες της επομένης, διαπιστώνουμε έτσι πως η απόδοσή τους ποικίλλει μεν από το ένα φύλλο στο άλλο (άντε να στριμώξεις έναν χειμαρρώδη Μίκη σε δυο-τρεις εκατοντάδες λέξεις!), η περίφημη όμως δήλωση επιβεβαιώνεται και με το παραπάνω:

- «Σήμερα δεν υπάρχει άλλη δυνατότης εξουσίας: Ή ο Καραμανλής ή τα τανκς, γι’ αυτό πρέπει να είμαστε όλοι ενωμένοι» («Τα Νέα»).

- «Δεν υπάρχει άλλη λύση από τον Καραμανλή. Ετσι και φύγει ο Καραμανλής βλέπω να έρχωνται πάλι τα τανκς» («Βραδυνή»).

- «Πιστεύω ότι αυτή την στιγμή ο κ. Καραμανλής είναι η μόνη δυνατή εξουσία στην χώρα, γιατί φοβάμαι ότι μετά από αυτόν είναι τα τανκς. Αυτή είναι μία πραγματικότητα την οποία ο λαός βλέπει με την απλή του λογική. Είναι βέβαιο σχεδόν ότι αν θα ξανάρθη η δικτατορία δεν θα είναι η 21η Απριλίου αλλά κάτι χειρότερο. Θα είναι ο Πινοσέτ» («Μακεδονία»).

- «Ο Θεοδωράκης υπογράμμισε επανειλημμένα και με αρκετή έμφαση ότι ακόμα και σήμερα υποστηρίζει τη “λύση Καραμανλή” και ότι αν φύγει αυτός δεν βλέπει τίποτα άλλο από τα τανκς» («Το Βήμα»).

- «Για τον Καραμανλή είπε ότι συγκεντρώνει την εμπιστοσύνη του λαού για να πραγματοποιήσει την αποχουντοποίηση και να θεμελιώσει τη δημοκρατική ζωή. Αν εξαφανιστεί τώρα, σ’ αυτή τη φάση (διευκρίνισε ο Θεοδωράκης) θα έλθουν πάλι τα τανκς» («Η Αυγή»).

Η διαχείριση της είδησης από τις εφημερίδες υπήρξε βέβαια ευθέως ανάλογη των επιπτώσεών της στην πολιτική τους γραμμή. Οι δεξιές την πρόβαλαν πρωτοσέλιδα, οι κεντρώες την έθαψαν στα ψιλά κι ο «Ριζοσπάστης» θεώρησε καλό να την εξαφανίσει. Για τα ακριβή συμφραζόμενα της δήλωσης, διαφωτιστικότερο αποδεικνύεται πάντως το ρεπορτάζ της «Απογευματινής», που της αφιέρωσε και τον περισσότερο χώρο. Ο Θεοδωράκης συνδέει εκεί εμμέσως πλην σαφώς τη στήριξή του προς τον εθνάρχη με το μέλλον των συναυλιών

του:

> «Είχα το θάρρος να χαιρετήσω την επάνοδο του Καραμανλή και να δηλώνω απερίφραστα ότι αν φύγη από το πολιτικό προσκήνιο θα ξαναέλθουν τα τανκς. Εξακολουθώ να πιστεύω ότι δεν πρέπει να χάσουμε αυτά που ξαναβρήκαμε ύστερα από επτάμισυ μαύρα χρόνια. Θα παλαίψουμε, λοιπόν συνετά, χωρίς φανατισμούς. Η απαγόρευσι των συναυλιών μου είναι θέμα πολιτικό. Ελπίζω να αναθεωρηθή η σχετική απόφασι. [...] Χρειάζεται άρρηκτη εθνική ενότητα. Εξ ού και η ανάγκη του Καραμανλή. Δεν υπάρχει άλλη δύναμι για να παίξη αυτόν τον ρόλο ή να καλύψη το κενό εξουσίας που θα άφηνε ο Καραμανλής».

Η εθνική ενότητα του Μίκη δεν τους χώραγε όμως όλους. Ενώ ζητούσε -πολύ σωστά- απόλυτη ελευθερία για τον ίδιο, φρόντισε ταυτόχρονα να καταγγείλει όσους μετείχαν στην πρώτη μεταπολιτευτική διαδήλωση προς την αμερικανική πρεσβεία, δύο μέρες νωρίτερα (1/10/1974). Η ειρηνική πορεία είχε οργανωθεί από την εξωκοινοβουλευτική Αριστερά με συμμετοχή της Ν. ΠΑΣΟΚ κι εντυπωσιακή επιτυχία, προκαλώντας την οργή των κυβερνητικών ΜΜΕ (για *«συλλαλητήριο χωρίς ταυτότητα, τέλεια οργανωμένο και λίαν ύποπτο»* έγραφε την επομένη πρωτοσέλιδα η «Βραδυνή»).

«Είναι απαράδεκτο», ξεσπάθωσε ο Μίκης,

> «να ασχημονούν όλοι αυτοί οι επαναστάτες του γλυκού νερού πάνω στην εκατόμβη του Πολυτεχνείου. Τι ζητούν και σε ποιον βασίζονται; Κι αν οι προβοκάτορες σκοτώσουν σε μια διαδήλωσι σαν την προχθεσινή δέκα αστυφύλακες, τι θα γίνη; Η ελληνική αριστερά εν ολίγοις δεν θα επιτρέψη τέτοιες επικίνδυνες απόπειρες. Αν χάσουμε την ευκαιρία επιστροφής στην ομαλότητα, που τώρα μας προσφέρεται, χάσαμε τα πάντα» **(«Απογευματινή», 4/10).**

Εντεκα μήνες νωρίτερα, πολλοί από τους *«επαναστάτες του γλυκού νερού»* ήταν βέβαια παρόντες στην «εκατόμβη του Πολυτεχνείου», που ο Μίκης ατένιζε ασφαλής εξ Εσπερίας. Κάποιοι, επώνυμοι, είχαν συλληφθεί και βασανιστεί κτηνωδώς από τη χουντική Ασφάλεια και την ΕΣΑ. Ο υποτιμητικός διασυρμός τους από τον διάσημο συνθέτη, εκτός από διαπιστευτήρια της προσωπικής του νομιμοφροσύνης προς την κυβέρνηση, αποδεικνυόταν έτσι τουλάχιστον αμετροεπής.

Το δίκιο της αύρας

Οσον αφορά την ουσία της υπόθεσης, θα μπορούσε φυσικά να αντιτείνει κανείς πως ο Μίκης είχε σε τελική ανάλυση δίκιο: το φθινόπωρο του 1974, ο μόνος πολιτικός που ήταν σε θέση να ξεδοντιάσει τα υπολείμματα της χούντας ήταν όντως ο Καραμανλής. Αυτός είχε στήσει ως πρωθυπουργός του μηχανισμούς που την επέβαλαν και, ως εκ τούτου, μπορούσε να πείσει τα πρωτοβάθμια ερείσματά της στο βαθύ κράτος να μετατραπούν από πουλέν της εθνοσωτηρίου σε νεόκοπους δημοκράτες. Οπερ και εγένετο, άλλωστε.

Η στήριξή του Μίκη προς τον εθνάρχη, με δημόσια καταδίκη όσων λαϊκών κινητοποιήσεων τον «αποσταθεροποιούσαν», δεν περιορίστηκε όμως χρονικά στους πρώτους -ρευστούς- μήνες της Μεταπολίτευσης. Εναν ολόκληρο χρόνο μετά την κατάρρευση της χούντας, ενώ οι αύρες του Καραμανλή διέλυαν βίαια εργατικές κινητοποιήσεις πνίγοντας στα δακρυγόνα το κέντρο της Αθήνας, ο Θεοδωράκης θα καταγγείλει ξανά όχι μόνο όσους αντιστάθηκαν στην αστυνομική βία, αλλά κι εκείνους που απλώς την καταδίκασαν:

> «Φοβάμαι ότι πραγματικά φερόμαστε προς την πόλωση της πολιτικής ζωής της χώρας. Αλλά προς την πόλωση οδηγούν και ορισμένες θέσεις του κ. Ανδρέα Παπανδρέου, ο οποίος σε κρίσιμες στιγμές, με μερικές “αδιάλλακτες” τοποθετήσεις του δεν ενώνει αλλά διασπά τις δημοκρατικές δυνάμεις και το δημοκρατικό παλλαϊκό μέτωπο. Το δυστύχημα είναι ότι και πάλι τον ακολουθούν σ’ αυτόν τον ολισθηρό και επιζήμιο δρόμο ορισμένα κόμματα της αριστεράς, από φόβο μήπως τα υπερκεράσει σε δήθεν ριζοσπαστικότητα και επαναστατικότητα. Σε μια στιγμή λεπτή, δύσκολη και επικίνδυνη για το μέλλον της μόλις κατακτηθείσας δημοκρατίας, όταν θα έπρεπε όλες οι δυνάμεις του τόπου να αντιπαρατάξουν ένα αρραγές μέτωπο στις ποικίλες και σοβαρές απειλές που υψώνονται από τα χουντικά στοιχεία, δυστυχώς βρίσκονται μυωπικοί ηγέτες που προσφέρουν δόλωμα (βλ. συγκέντρωση των οικοδόμων) στους επίδοξους δολοφόνους της δημοκρατίας [...]. Ιδιαίτερα απευθύνομαι προς την ελληνική νεολαία και προς όλους εκείνους που φλέγονται για ριζικές αλλαγές και έτσι γίνονται ευάλωτοι στην επαναστατική φράση. Σήμερα το κύριο μέτωπο του λαού μας είναι ένα, και αντικαθρεφτίζει τη βασική αντίθεση της χώρας μας, που εξακολουθεί να είναι εκείνη που χωρίζει το σύνολο του πολιτικού κόσμου, δηλαδή όλων όσων πιστεύουν στη δημοκρατική ομαλότητα, από τα χουντικά στοιχεία, τους πράκτορες και τους μηχανισμούς της ξένης εξάρτησης [...]. Αν χάσουμε αυτή τη μάχη, τότε θα ξαναβυθιστούμε σε εθνικό χάος» **(«Το Βήμα»,**

27/7/1975).

Με τον δικό του ιδιόμορφο τρόπο, ο Μίκης θα ξαναθυμηθεί αυτό το σχήμα και πολύ αργότερα, όταν -βουλευτής του ΚΚΕ, πλέον- οργάνωσε συναυλία στον «Ορφέα» έχοντας στο πλευρό τον Μάνο Χατζιδάκι (4/3/1985). Μιλώντας στο κοινό, ο τελευταίος τάχθηκε ένθερμα υπέρ της επανεκλογής του Καραμανλή στην Προεδρία της Δημοκρατίας. Ο Μίκης, το κόμμα του οποίου είχε ήδη ταχθεί κατά της επανεκλογής, προσπάθησε να τα μπαλώσει κάνοντας για μιαν ακόμη φορά το άσπρο μαύρο:

> «Το θέμα του Καραμανλή δεν είναι προσωπικό. Είχε ένα ρόλο ιστορικό να παίξει ο Καραμανλής το 1974 και τον έπαιξε κατά το ήμισυ, γιατί κατά το άλλο ήμισυ δεν τον άφησαν οι άλλοι και ιδίως ο Ανδρέας Παπανδρέου» **(«Βραδυνή», 5/3/1985).**

«Δίωξη» από το ΚΚΕ…

«Μυωπικούς ηγέτες» της Αριστεράς ο Μίκης θεωρούσε φυσικά εκείνους του ΚΚΕ, που απέρριπταν την *«Εθνική Αντιδικτατορική Δημοκρατική Ενότητα»* του Κύρκου με τον Καραμανλή. Την επόμενη χρονιά θα συγκρουόταν μαζί τους μετωπικά, μ' έναν τρόπο όχι μόνο φαιδρό αλλά και πολιτικά άκρως επικίνδυνο.

Τον Νοέμβριο του 1976, η σουηδική «Εξπρέσεν» δημοσίευσε δήλωσή του ότι σκέφτεται να εγκαταλείψει την Ελλάδα και να εγκατασταθεί στη Σουηδία, επειδή *«φοβάται το πιστό στη Μόσχα Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος» («Ακρόπολις», 4/11).* Είχαν προηγηθεί πρωτοσέλιδο άρθρο του στην «Αυγή» (3/10), όπου κατήγγειλε τους *«γενίτσαρους»* της ΚΝΕ ότι *«προβαίνουν σε πράξεις μεσαιωνικού σκοταδισμού»* κατά των συναυλιών του, μια συνέντευξή του στη «Βραδυνή» με ύμνους προς τον Καραμανλή (4/10) και μια αντίστοιχου ύφους απάντηση του «Ριζοσπάστη» (10/10).

Ακολούθησε πρωτοσέλιδη «αποκάλυψη» από την ακροδεξιά «Ακρόπολι» (24/10) της «εισήγησης» ανώνυμου κομματικού στελέχους σε αχτίφ της ΚΝΕ για μποϊκοτάζ του συνθέτη από την οργάνωση. Ολα αυτά θα μπορούσαν βέβαια να θεωρηθούν ελάσσονα μικροεπεισόδια της μεταπολιτευτικής ενδοαριστερής φαγωμάρας, αν δεν έμπαινε στον χορό η ίδια η κυβέρνηση για να «προστατεύσει» τον Μίκη από την κόκκινη «τρομοκρατία».

Στις 5/11, όλες οι εφημερίδες δημοσίευσαν επεξηγηματική δήλωση του Θεοδωράκη, όπου

επιβεβαίωνε ουσιαστικά την «απειλή» του:

«Κακώς ανεγράφη στον ξένο Τύπο ότι "φοβάμαι" το ΚΚΕ εξωτερικού. Δεν φοβάμαι κανέναν, απλώς αισθάνομαι αηδία. Τον τελευταίο καιρό τόσο εγώ όσο και η οικογένειά μου έχουμε γίνει θύματα μιας επίθεσης νέου τύπου. Διάφορα άτομα, αγνώστου για μας ταυτότητας, μας προπηλακίζουν σε δημόσιους χώρους με επίθετα όπως "αποστάτη, προδότη, προβοκάτορα, πρωτοπροβοκάτορα" και άλλα παρόμοια κοσμητικά. [...] Επειδή έγινε πια φανερό πως οι σχέσεις μου με τον γνωστό πολιτικό χώρο αποτελούν καθαρά προσωπική μου υπόθεση, δηλαδή δεν αφορούν ούτε ενδιαφέρουν κανέναν άλλον, σκέφτομαι πράγματι σοβαρά να εγκατασταθώ στο εξωτερικό μετά το τέλος της περιοδείας μου στην Ευρώπη και στην Αμερική που θα διαρκέση περίπου έξη μήνες. Η Σουηδία βρίσκεται μέσα στις προτιμήσεις μου γιατί, εκτός του ότι αγαπώ και θαυμάζω το σουηδικό λαό, οι αρμόδιοι Σουηδοί μου προσφέρουν συγκεκριμένες δυνατότητες (συμφωνική ορχήστρα, μεγάλη μικτή χορωδία κ.λπ.) για να αναπτύξω απερίσπαστα το δημιουργικό μου έργο, πράγμα το οποίο δεν μπορώ να κάνω εδώ».

Αν ο αντιπολιτευόμενος Τύπος πέρασε την είδηση στα ψιλά, στο μεταίχμιο διακριτικότητας κι αποστασιοποίησης, ο δεξιός ξεσάλωσε: *«Απειλούν τον Μίκη και τη Μαργαρίτα»*, αποκάλυψε λ.χ. πρωτοσέλιδα η «Απογευματινή» (5/11), βάσει πληροφοριών «του φιλικού περιβάλλοντός του» που κάνουν να γελάσει κάθε πικραμένος: *«Ενώ ο Μίκης βρισκόταν μέσα στο αυτοκίνητό του, τον πλησίασε άγνωστος σ' αυτόν άνδρας, ηλικίας 40 περίπου ετών, και του φώναξε δυνατά: "Είσαι πρώτος προβοκάτορας!". Ο άγνωστος κατευθύνθηκε αμέσως προς τον σταθμό υπεραστικών λεωφορείων, ενώ ο Μίκης παρκάρησε το αυτοκίνητό του μέσα στον σταθμό και άρχισε να τον ψάχνη, με άγριες διαθέσεις. Οι κινήσεις του έγιναν αντιληπτές από τον κόσμο που ήταν συγκεντρωμένος εκεί και που αναρωτιόταν τι αναζητούσε ο Μίκης. Τελικά ο άγνωστος έγινε άφαντος. [...] Αλλά και τα μέλη της οικογενείας του δέχονται ύβρεις και απειλές. Την κόρη του, Μαργαρίτα, συμμαθητές της την αποκαλούν 'Δεξιά' και κατηγορούν μπροστά της τον πατέρα της».*

Τη σκυτάλη πήρε η κυβέρνηση Καραμανλή, που τις ίδιες ακριβώς μέρες επιχειρούσε να συρρικνώσει το δημοκρατικό άνοιγμα του 1974 απαγορεύοντας την πορεία του Πολυτεχνείου προς την αμερικανική πρεσβεία, αρνούμενη το πανεπιστημιακό άσυλο και καταθέτοντας στη Βουλή νομοσχέδιο για την επαναφορά της διοικητικής εκτόπισης.

Σύμφωνα με ανακοίνωση της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών (5/11),

> «ο Υπουργός Προεδρίας και Παιδείας κ. Γ. Ράλλης εκάλεσε κατ' εντολήν του Πρωθυπουργού κ. Κ. Καραμανλή τον κ. Μίκην Θεοδωράκην και τον παρεκάλεσε να αναθεωρήση την απόφασή του να εγκατασταθή στο εξωτερικό εξ αιτίας των αχαρακτηρίστων επιθέσεων που εξαπέλυσε εις βάρος του το ΚΚΕ εξωτερικού. Η Κυβέρνηση -ετόνισε στον δημοφιλή μουσικοσυνθέτη ο κ. Ράλλης- όχι μόνο εγγυάται την ασφάλειά του, αλλά και το κλίμα ηρεμίας που χρειάζεται για τη δημιουργική καλλιτεχνική του εργασία. Ο κ. Θεοδωράκης ευχαρίστησε τον κ. Ράλλη για τις διαβεβαιώσεις που του παρέχει η Κυβέρνηση» **(«Το Βήμα», 6/11).**

«Το μεν θέμα Θεοδωράκη έχει στην ουσία κωμικό χαρακτήρα», σχολίασε εύστοχα την επομένη ο Ανδρέας Παπανδρέου. *«Η υπεύθυνη δήλωση όμως της κυβέρνησης πράγματι αποτελεί σοβαρή πολιτική πράξη. Εχει πολιτικό και ψυχροπολεμικό χαρακτήρα».*

...και βουλευτική αποκατάσταση

Οι μεταπολιτευτικοί καιροί είχαν όμως απρόσμενα γυρίσματα. Στις εκλογές του 1977 το ΚΚΕ συνέτριψε με 9,4% τη «Συμμαχία» ΚΚΕσ.-ΕΔΑ με μικρότερες κεντροαριστερές δυνάμεις (2,7%). Σχεδόν αμέσως, ο Θεοδωράκης ανακάλυψε -ως «ΕΑΜογενής»- τις αρετές της συμπόρευσης με τους πρότινος «διώκτες» του.

Με τους αναθεωρητές εξουδετερωμένους, το ΚΚΕ αποδείχθηκε εξίσου πρόθυμο να ξεχάσει τα παλιά και το 1978 κατέβασε τον Μίκη ως υποψήφιο δήμαρχό του για την Αθήνα. Το αποκορύφωμα της συνεργασίας τους θα έρθει το 1981, με την εκλογή του ως βουλευτή της Β' Πειραιά, και το 1985, με την τοποθέτηση του ως επικεφαλής του ψηφοδελτίου Επικρατείας.

Εύγλωττος σχολιασμός από τον Γιάννη Ιωάννου της ξαφνικής στροφής του Μίκη προς το (μέχρι πρότινος) «ΚΚΕ εξ.», όταν αυτό κέρδισε την ηγεμονία στον χώρο της κομμουνιστικής Αριστεράς («Αντί», 11/2/1978)

Ο χώρος δεν επαρκεί για να σταθούμε περισσότερο σ' εκείνες τις βουλευτικές θητείες του, που αναπαρήγαγαν τις χειρότερες όψεις της τότε πολιτικής του ΚΚΕ (κομφορμισμός και υψηλή διαπλοκή με τα καθεστώτα του «υπαρκτού») και καθόλου τις θετικές πτυχές της (πολιτική κάλυψη και υποστήριξη εργατικών αγώνων). Από το εκτενέστατο δημοσιευμένο ημερολόγιο του τότε Βούλγαρου πρέσβη στην Αθήνα, Νικολάι Τόντοροφ, πληροφορούμαστε πάντως ότι, σε επίσημα γεύματα με ανώτατα κρατικά στελέχη του σοβιετικού συνασπισμού, ο Μίκης συνήθιζε να θάβει κανονικά τους «αναθεωρητές» πρώην συντρόφους του με

ανεκδοτολογικές αφηγήσεις που δεν κολάκευαν καθόλου ούτε την προηγούμενη, ούτε την τοτινή ένταξή του...

Ωσπου, το 1986, ήρθε η παραίτηση από τη βουλευτική έδρα με μια μακροσκελή δήλωσή του στη γερμανική Ντόιτσε Βέλε (21/5): *«Δεν πρόκειται για διαφωνία μου με το ΚΚΕ»*, ξεκαθάρισε. *«Εγώ δεν δέχτηκα ν' ασχοληθώ ποτέ με την πολιτική, παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις [...]. Μεγάλες μάζες απογοητεύθηκαν από την πολιτική του ΠΑΣΟΚ, ιδιαίτερα την οικονομική πολιτική του, και να που η Αριστερά δεν ήταν έτοιμη και δεν είναι έτοιμη να πάρει τη σκυτάλη και να μπει μπροστά με ένα κυβερνητικό πρόγραμμα. Επειδή το ΚΚΕ έχει 10%, επειδή το ΚΚΕ εσωτερικού αυτή τη στιγμή περνάει μία άλλη κρίση, δεν υπάρχει κατά τη γνώμη μου τρόπος να αντιμετωπιστεί αυτό»* **(«Τα Νέα», 22/5/1986).**

Ο ίδιος έφτασε τελικά στην κυβέρνηση μέσω Ν.Δ. Προηγουμένως, όμως, βολιδοσκόπησε καλού-κακού και την αντίπερα όχθη.

Στον Αντρέα μέσω Τουρκίας

Στις 30/1/1988, ο Αντρέας συναντήθηκε με τον Τούρκο ομόλογό του Τουργκούτ Οζάλ στο Νταβός, σε μια προσπάθεια εξομάλυνσης της έντασης στο Αιγαίο που την προηγούμενη χρονιά παραλίγο να προκαλέσει πόλεμο. Ο Μίκης, που ήδη από το 1986 είχε πρωτοστατήσει στη δημιουργία της Επιτροπής Ελληνοτουρκικής Φιλίας, υποστήριξε φυσικά ένθερμα αυτή την κίνηση. Δεν παρέλειψε, ωστόσο, να καταθέσει τα διαπιστευτήριά του και για κάποιον μονιμότερο ρόλο, τροποποιώντας επ' ευκαιρία ριζικά την ανάλυσή του για το ΠΑΣΟΚ και τον ηγέτη του:

«Το ΠΑΣΟΚ προέρχεται από το μεγάλο ιστορικό ρεύμα του Κέντρου και έχει μπολιαστεί κι από την Αριστερά και ιδιαίτερα το κίνημα των Λαμπράκηδων...», τόνισε σε συνέντευξή του στο περιοδικό **«Σχολιαστής» (1/4/1988).**

> «Με τον Αντρέα μας ενώνουν κοινοί αγώνες [...] Ο Ανδρέας Παπανδρέου έδειξε ιδιαίτερη τόλμη στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και πήρε μια πρωτοβουλία που, αν καρποφορήσει, θα αποδειχθεί ιστορική. Αν πράγματι ο Ανδρέας σκέφτεται να αρνηθεί τη λογική του τριγώνου [στις σχέσεις Ελλάδας- ΗΠΑ-Τουρκίας], πρόκειται για μια επαναστατική επιλογή που θα υποβοηθήσει την Ελλάδα να κερδίσει τον απεγκλωβισμό της από την αμερικανική κυριαρχία. [...] Πολλές φορές ένιωσα την ανάγκη να στρατευτώ για να προωθήσω τις θέσεις μου. Δεν

έχω, λοιπόν, καμιά αντίρρηση και είμαι έτοιμος για κάτι τέτοιο, αλλά από εκεί και πέρα είναι θέμα του Αντρέα και της κυβέρνησης».

Η βολιδοσκόπηση αυτή έμεινε τότε μετέωρη, καθώς ο ίδιος ο Αντρέας έσπευσε λίγο αργότερα να αναδιπλωθεί, με το γνωστό mea culpa, το δε σκάνδαλο Κοσκωτά επισκίασε για ένα διάστημα τα πάντα. Προτού κηρύξει την ελληνοτουρκική φιλία σε βάρος των Αμερικανών, ο Μίκης είχε προλάβει πάντως να προπαγανδίσει και το ακριβώς αντίθετο: *«Η Αμερική είναι προτιμότερο να είναι φίλη μας αυτή τη στιγμή παρά εχθρός μας και οπωσδήποτε συμφέρει να είναι φίλη της Ελλάδας παρά της Τουρκίας. Πρέπει να αποσπάσωμε την Αμερική από την Τουρκία»* **(«Βραδυνή», 22/11/1976).**

Μερικά χρόνια αργότερα, ως υπουργός του Μητσοτάκη πλέον, θα αποφαινόταν πάλι ότι *«με κάθε τρόπο η Ελλάδα και η Τουρκία πρέπει να αποτελέσουν σιγά-σιγά μια συνομοσπονδία»* **(«Ελευθεροτυπία», 4/5/1991).**

Στην ισχυρή έπαλξη

Μέχρι το 1989, όλοι αυτοί οι ελιγμοί και οι κωλοτούμπες πραγματοποιούνταν εντός της ευρύτερης Αριστεράς (ή Κεντροαριστεράς). Η καθοριστική τομή ήρθε με τη μετεξέλιξη του Μίκη σε πολιτικό στέλεχος, βουλευτή και υπουργό της εγχώριας Δεξιάς.

Στις 16/10/1989, Θεοδωράκης και πατήρ Μητσοτάκης ανακοίνωσαν μαζί την ένταξη του πρώτου στο ψηφοδέλτιο Επικρατείας της Ν.Δ. κατά τις εκλογές της 5ης Νοεμβρίου. Ο Μίκης, που είχε ήδη καταγγείλει τον Αντρέα σαν ηθικό αυτουργό της δολοφονίας Μπακογιάννη, προσέδωσε στη συμπόρευσή του με τη Ν.Δ. τον χαρακτήρα -τι άλλο;- εθνικής σταυροφορίας: «Διατηρώντας την πολιτική μου ανεξαρτησία, αποφάσισα να παλέψω από αυτή την ισχυρή έπαλξη για να βγούμε οριστικά από τα ασφυκτικά εθνικά αδιέξοδα στα οποία μας οδήγησε η οκταετία του ΠΑΣΟΚ. Και για να δημιουργήσουμε όλοι μαζί, αριστεροί, δεξιοί, κεντρώοι, μια νέα δημοκρατική πολιτική πραγματικότητα μέσα σε κλίμα εθνικής συμφιλίωσης, συναίνεσης και εθνικής συνεργασίας».

Την επομένη θα γίνει ακόμη σαφέστερος: «Επέλεξα τη Νέα Δημοκρατία γιατί αυτή τη στιγμή είναι η πιο δυνατή, η πιο ισχυρή παράταξη και κυρίως γιατί θέλει και μπορεί να πατάξει το παρακράτος και την πολιτική τρομοκρατία που εμφανίστηκε στη χώρα μας». Σκιαγραφώντας ξανά τον Αντρέα σαν ηγέτη της 17Ν και το ΠΑΣΟΚ σαν «πολιτική εταιρεία δολοφόνων», ζήτησε μάλιστα «να θεσπιστεί αντιτρομοκρατικός νόμος» και να λυθούν τα χέρια των διωκτικών αρχών προς πάσα κατεύθυνση («Ελεύθερος Τύπος», 19/11/1989).

«Εχει δουλέψει τόσο πολύ για τη Δεξιά, ώστε του αξίζει η δεύτερη θέση στο ψηφοδέλτιο Επικρατείας της Ν.Δ.», σχολίασε αυθόρμητα την κίνηση του Μίκη η Μελίνα Μερκούρη («Τα Νέα», 17/10/1989). Τελικά του δόθηκε η (εκλόγιμη) τέταρτη και, στις επόμενες εκλογές της 8/4/1990, η τρίτη.

Η συμβολή του στην εκλογική προέλαση της Ν.Δ. υπήρξε έτσι κι αλλιώς καθοριστική: για τους λιγότερο πολιτικοποιημένους, ένας άνθρωπος-σύμβολο των αγώνων και των διώξεων της Αριστεράς εγγυόταν πλέον τη δημοκρατικότητα και τις καλές προθέσεις της μητσοτακικής σκληρής Δεξιάς. Η κοινή εμφάνισή του με τους Χατζιδάκι και Ξαρχάκο στην κεντρική προεκλογική συναυλία της Ν.Δ. στο Καλλιμάρμαρο (3/11/1989) επιδίωκε έτσι να δώσει την εικόνα «συστράτευσης με τη Ν.Δ. πολιτών προερχόμενων απ’ όλα τα σημεία του πολιτικού φάσματος» (Αγγελος Μπρατάκος, «Η ιστορία της Ν.Δ.», Αθήνα 2002, σ. 542).

Ο Αδωνις του 1990

Η συμμετοχή στις κυβερνήσεις Μητσοτάκη, έστω και «άνευ χαρτοφυλακίου», αποτέλεσαν τομή στην πολιτική ταυτότητα και δράση του Μίκη - με πρώτο θύμα τις πολιτικές ελευθερίες και την υπεράσπισή τους. Ακόμη κι η δολοφονία Τεμπονέρα από ομάδα κρούσης της ΟΝΝΕΔ αποδόθηκε από τον ίδιο στο... ΠΑΣΟΚ

Μετά την εκλογική νίκη του, ο Μητσοτάκης τον διόρισε υπουργό «άνευ χαρτοφυλακίου» (11/4/1990). Το αξίωμά του μπορεί να μην είχε την παραμικρή αρμοδιότητα, τον εξουσιοδοτούσε όμως να παρεμβαίνει από θέση εξουσίας περί παντός του επιστητού, σε μια εποχή που δεν υπήρχαν ακόμη τηλεοπτικά παράθυρα. Στα δύο πρώτα χρόνια της κυβέρνησης Μητσοτάκη έπαιξε έτσι τον ίδιο ρόλο μ' αυτόν που διαδραματίζει σήμερα στα κανάλια ο Αδωνις Γεωργιάδης, υπερασπιζόμενος τις χειρότερες πλευρές της κυβερνητικής πολιτικής και ξεφωνίζοντας όποιον τολμά να σηκώσει κεφάλι.

Οταν ο «αντιτρομοκράτης» εισαγγελέας Τσεβάς και η ΕΛ.ΑΣ. μπούκαραν στα σπίτια γνωστών αγωνιστών της αντιδικτατορικής αντίστασης, στελεχών του ΣΥΝ και της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς, με βάση το καταφανώς ευφάνταστο σενάριο ενός

αστυνομικού συντάκτη κι ενός θεατρικού συγγραφέα, ο Μίκης έσπευσε να καταγγείλει όσους διαμαρτυρήθηκαν σαν… συνοδοιπόρους της τρομοκρατίας: «Για λόγους μικροπολιτικής και μόνο, τα κόμματα της αντιπολίτευσης προβαίνουν σε εκτιμήσεις και σχολιασμούς του περιστατικού, χωρίς να τους ενδιαφέρει αν έτσι δεν κάνουν τίποτε λιγότερο από το να προβάλλουν και να ενθαρρύνουν τη "17 Νοέμβρη". […] Εκεί που έχουν φθάσει τα πράγματα, ή είσαι με τους τρομοκράτες-εκτελεστές ή εναντίον τους. Η κριτική που κάνω στον Τύπο είναι ότι με τη στάση αυτή ευθύνεσθε. Με ποιους είσθε; Με τον κ. Τσεβά ή με τη "17Ν"; Εγώ νομίζω ότι αυτή η εικόνα βοηθάει τη "17Ν". Ας το πείτε ανοικτά. Είμαστε με τη "17Ν". Πάρτε την ευθύνη». Διαφορετικά, ξεκαθάρισε, «πρέπει να υπάρξει μια ανοχή αυτή την περίοδο» στις ενέργειες της αστυνομίας («Ελεύθερος Τύπος», 14/9/1990).

Ακόμη αποκαλυπτικότερη υπήρξε η στάση του μετά τη δολοφονία του αριστερού καθηγητή Νίκου Τεμπονέρα από ομάδα κρούσης της ΟΝΝΕΔ που είχε σταλεί να σπάσει τις μαθητικές καταλήψεις (8-9/1/1991). Με δημόσια ανακοίνωσή του, απέδωσε τόσο τον φόνο του Τεμπονέρα όσο και τις αντιδράσεις που ακολούθησαν σε συνωμοσία του… ΠΑΣΟΚ:

«Υπάρχουν μηχανισμοί και κομματικοί παράγοντες που δεν έχουν παραδεχθεί την εκλογική τους ήττα και που λειτουργούν διαβρωτικά στο πολιτικό μας σύστημα. Εχουν κηρύξει έναν άτυπο εμφύλιο πόλεμο, η σημασία και οι συνέπειες του οποίου υποτιμήθηκαν δυστυχώς έως τώρα από τους αρμοδίους. […] Οι καταλήψεις χρησιμεύουν πλέον ως θρυαλλίδες, προκειμένου να πραγματοποιηθούν οι επιδιωκόμενες από τους υποκινητές της ανωμαλίας εκρήξεις» («Απογευματινή», 12/1/1991).

Ακόμη σαφέστερος έγινε με συνέντευξή του την επομένη. Εφτασε μάλιστα ακόμη και στο σημείο να ισχυριστεί πως ο Τεμπονέρας ενδεχομένως σκοτώθηκε από τους δικούς του:

«Ολα περιστρέφονται γύρω από την επικείμενη δίκη του Ανδρέα Παπανδρέου. Το ΠΑΣΟΚ έκανε τη θερινή επίθεση με τους καθηγητές. Τη φθινοπωρινή επίθεση με τους συνδικαλιστές της ΔΕΗ. Τη χειμερινή επίθεση με την κλαδική της τρομοκρατίας και τώρα με την κλαδική των αναρχικών! Θέλουν έναν Πέτρουλα για ν' αποτελέσει σύμβολο. Θέλουν φρέσκο αίμα. Λένε για τον Λαμπράκη. Να τους θυμίσω εγώ, που ήμουν ηγέτης της νεολαίας Λαμπράκη, ότι στην κηδεία του ήταν παρών 500.000 κόσμος. 200.000 ήταν στην κηδεία του Πέτρουλα. Σήμερα τα πράγματα είναι διαφορετικά. Εχω σοβαρές αμφιβολίες για τον τρόπο που σκοτώθηκε ο Τεμπονέρας. Εμαθα ότι ήταν μετριοπαθής. Τα παιδιά ήταν δόλωμα, για να έρθουν τα Τάγματα Υπεράσπισης Υποδίκων» («Ελεύθερος Τύπος», 13/1/1991).

Πολύ λίγα ειδύλλια κρατούν όμως αιώνια. Στις 30/3/1992 ο Μίκης υπέβαλε έτσι την

παραίτησή του από υπουργός για «να ασχοληθεί με το συνθετικό του έργο», χαρακτηριζόμενος σαν «ποντικός που εγκαταλείπει το βυθιζόμενο σκάφος» («Τα Νέα», 31/3/1992). Στις 12/10 πρόσθεσε την αποχώρησή του από την Κοινοβουλευτική Ομάδα της Ν.Δ., σε ένδειξη διαμαρτυρίας (όχι για την κυβερνητική πολιτική αλλά) για την εσωκομματική υπονόμευση του Μητσοτάκη: «Σήμερα το πρωί κατέθεσα στον Πρόεδρο της Βουλής δήλωση, με την οποία γνωστοποιώ στο Σώμα ότι στο εξής θα συμμετέχω ως ανεξάρτητος Βουλευτής, απλώς. Η απόφασή μου αυτή κατέστη δυνατή για τους εξής λόγους: Το πνεύμα της συσπείρωσης για τη σωτηρία της χώρας, που οδήγησε όχι μόνο εμένα αλλά και πολλούς άλλους στη συνεργασία με τη Ν.Δ., το κατέστρεψαν ηγετικά και άλλα στελέχη της παράταξης. Δεν είναι δυνατόν να είμαι βασιλικότερος του βασιλέως. Εξακολουθώ να ελπίζω στον Κ. Μητσοτάκη και θα κάνω ό,τι μπορώ για να βοηθήσω το δύσκολο έργο του, που λόγω των γνωστών εσωκομματικών προβλημάτων γίνεται τώρα πλέον δραματικό. Οφείλω όμως να λάβω τις αποστάσεις μου από ένα κόμμα, που διέψευσε τις προσδοκίες μου».

Είχε προηγηθεί το άγριο καλοκαίρι της διάλυσης της ΕΑΣ, κυρίως όμως η αναπληρωματική εκλογή της Β’ Αθήνας (5/4/1992), που κατέγραψε ένα σαρωτικό ρεύμα κατά της Ν.Δ. Η απεμπλοκή του Θεοδωράκη θα ολοκληρωθεί τέλος στις 9/3/1993, με την αποχώρησή του από τη Βουλή για να αναλάβει τη διεύθυνση των μουσικών συνόλων της ΕΡΤ.

Εθνικό κεφάλαιο

Ενα εθνικό σύμβολο με απροσδιόριστες σταθερές, όπως ρευστή είναι άλλωστε και η ίδια η ουσία του έθνους. Από τους εναγκαλισμούς με τη «σκοπιανή» ηγεσία το 1997 στους «μακεδονομάχους» του Συντάγματος το 2018, με ενδιάμεσο σταθμό τους ύμνους του 2005 προς τη δημοκρατική και φιλολαϊκή ΕΛ.ΑΣ. του μικρού Καραμανλή, ο Μίκης χωρούσε παντού.

Η υπουργία «άνευ χαρτοφυλακίου» υπήρξε το τελευταίο πολιτικό αξίωμα που κατέλαβε ποτέ ο Μίκης – κι απ’ ό,τι φαίνεται, καθόρισε αρκούντως τις μετέπειτα κινήσεις του. Εκτοτε ντύθηκε σύμβολο του έθνους, αξιοποιήσιμο κατά καιρούς από διάφορους εν ενεργεία ή υποψήφιους πρωθυπουργούς. Το 1997 ταξίδεψε στα Σκόπια ως άτυπος εκπρόσωπος της κυβέρνησης Σημίτη, για να διευθύνει στο εκεί Μακεδονικό Εθνικό Θέατρο συναυλία που μεταδόθηκε ταυτόχρονα από την ΕΡΤ και τη Μακεδονική Τηλεόραση.

Το 1999 ξέπλυνε την ίδια κυβέρνηση μετά την παράδοση του Οτζαλάν, «υπενθυμίζοντας» σε ζωντανή μετάδοση στους Κούρδους πολιτικούς πρόσφυγες πως ήταν «φιλοξενούμενοι» στη χώρα μας κι όχι ελεύθεροι πολίτες που μπορούσαν να δακτυλοδείχνουν τις αρχές. Το 2018 άνοιξε τον δρόμο στον Κυριάκο Μητσοτάκη, ως κεντρικός ομιλητής στο πανδεξιό εθνικιστικό συλλαλητήριο του Συντάγματος για το Μακεδονικό.

Απ’ όλη αυτή την ύστερη διαδρομή, αξίζει ιδίως να θυμίσουμε την ομιλία του στο Μέγαρο Μουσικής προς τιμήν της Ελληνικής Αστυνομίας, κατά τη «βράβευσή» του από τον πολιτικό της προϊστάμενο, υπουργό Δημόσιας Τάξης Γιώργο Βουλγαράκη (21/10/2005). Τότε που διαβεβαίωσε το πανελλήνιο ότι το σώμα που κάποτε τον κατάτρεχε έχει καταστεί πλέον «υπηρέτης της Δημοκρατίας, υπηρέτης του Ελληνικού Λαού», με «κύριο και μοναδικό ρόλο την προστασία και την ασφάλεια του πολίτη».

Τους δικούς του φίλους είχαν πάψει άλλωστε από καιρό να τους χτυπάνε. Είτε στην ταράτσα, είτε οπουδήποτε αλλού...

Πηγή: efsyn.gr